

Uniek inkijkje in leven en werk Gerrit Nijhuis

ACHTERGROND ARCHITECT NIJHUIS

- Wie was Gerrit Nijhuis (1860-1940) precies?
- Beroemde architect had alleen ambachtsschool
- Beeldbepalend voor Stad en Ommelanden

Door Frits Poelman

Groningen Peter Suidman (66) uit Usquert geeft in een biografie antwoorden op al die vragen dankzij een gulle gift van de erven van de volledig bewaard gebleven zakelijke nalatenschap van Nijhuis: de familie Reker uit de stad. Alleen een goede foto van de architect heeft hij nog niet kunnen vinden. In het boek staat slechts één afbeelding van Nijhuis als 70-jarige opa.

Suidman, gepensioneerd interimmanager in de grafische sector, noemt zichzelf een leek op architectuurgebied. Maar een 'Nijhuis' pikt hij er ondertussen wel tussenuit. Vier jaar werkte hij aan het boek over de eigenzinnige architect. Het wordt een uniek boek, zegt Suidman. "Ik durf wel te stellen dat leven, werken en oeuvre van een architect uit deze periode nog nooit zo uitgebreid zijn beschreven."

Nijhuis ontwierp met name in de stad Groningen veel bekende panden. Het gebouw van het *Nieuwsblad van het Noorden* aan het Gedempte Zuiderdiep is het beroemdste, maar er zijn veel meer industriële gebouwen en villa's uit eind negentiende en begin twintigste eeuw van zijn hand. De Friesch Groningsche coöperatieve suikerfabriek behoorde tot zijn klanten. Een van de mooiste studentenhuizen in de stad, de coöperatieve stoomzuivelfabriek en melkrijsrichting *Stad en Lande* bij het Noorderplantsoen (Werfstraat), is van zijn hand evenals bijvoorbeeld Zuiderpark 12+13.

Nijhuis drukte met 42 opdrachten buiten de stad ook zijn stempel op het Noord-Groninger platteland. In de villa die hij voor notaris mr. C. de Ranitz in Winsum bouwde, ontvingen burgemeester Rinus Michels en de wethouders van Winsum nu hun gasten. Het is een onderdeel van het gemeentehuis.

Suidman wist dat allemaal niet toen hij aan zijn boek begon. Dat hij Nijhuis als onderwerp koos, is echter niet toevallig. Suidman verhuisde in oktober 2004 met zijn vrouw van Putten naar het voormalig Gemeentelijk Verzorgingsgesticht aan de Zijlsterweg in Usquert. Dit armenhuis uit 1909, later een 'gewoon' bejaardenhuis en van 1978 tot 1991 bij NOVO in gebruik als centrum voor dagbesteding, is door Nijhuis ontworpen.

"Wij zochten bewust naar een pand met een historie. Het had ook een voormalige winkel of een boerderij kunnen worden. Of een in onbruik geraakte apotheek. Dat soort gebouwen spreekt ons aan en als je er dan woont, wil je ook weten wat er mee is gebeurd en wie je voorgangers zijn geweest. Mijn echtgenote Ria en ik vinden het leuk om daarover te vertellen", zegt Suidman. Ze gebruiken de naam Het Gemeentelijke Verzorgingsgesticht nog steeds voor hun bed and breakfast.

"De belangstelling voor Nijhuis ging pas leven toen ik hoorde dat er nog een paar panden van zijn hand in het dorp staan. Waaronder de heel mooie villa Bie-

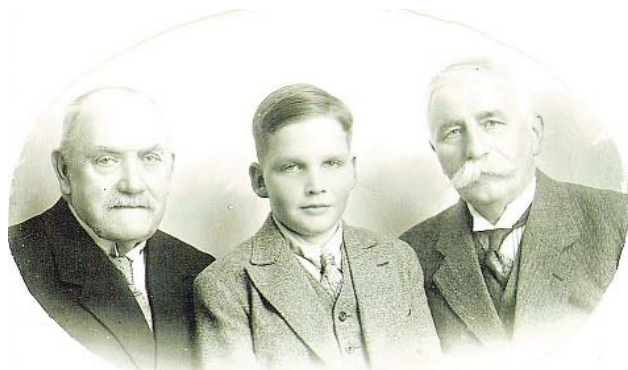

◀ Peter Suidman voor de villa in Usquert die wat hem betreft een van de mooiste panden van architect Nijhuis is. De villa in chaletstijl aan de Streeksterweg is in 1903 gebouwd voor grootlandbouwer annex wethouder G. Reinders. Foto: Jan Willem van Vliet

Oeuvre

Gerrit Nijhuis kreeg tussen 1881 en 1923 volgens Peter Suidman 336 bouwopdrachten (kleine niet meegeteld, verbouwingen wel), waarvan 42 buiten de stad Groningen. Van deze panden zijn inmiddels 47 gesloopt, 2 uitgebrand en 11 in de oorlogsjaren verwoest. Van de resterende 276 panden zijn 76 aangewezen als rijks of gemeente monument. Daarvan zijn 33 volledig van Nijhuis. Van 30 panden is de oorsprong ouder, maar die danken hun status aan een verbouwing door Nijhuis. 13 panden ontwierp of verbouwde hij samen een andere architect. Het volledige oeuvre van Nijhuis wordt in een apart register aan het boek toegevoegd.

” We zochten bewust een pand met historie

▲ De enige foto van Gerrit Nijhuis die Peter Suidman tot dusver wist te achterhalen: als opa (rechts) met zijn kleinzoon en diens andere opa.

Collectie Suidman

wema aan de Streeksterweg, drie straten verderop. Het is een prachtvoorbeeld van zijn architectuur. Deze villa is in 1903 gebouwd voor grootlandbouwer, hereboer en wethouder G. Reinders. Het huis is gebouwd in chaletstijl, net als het pand aan het Zuiderpark. De entree en de hal zijn weer nagenoeg identiek aan het Nieuwsblad gebouw."

Suidman laat het hoofdstuk over bouwkundige stijl van Nijhuis, dat later bekend werd onder de naam Nijhuis en Reker, over aan Herman Waterbolk Fred Kuiper tekent voor een hoofdstuk over de Vrijmetselarenloge l'Union Provinciale Groningen die voor Gerrit Nijhuis van

grote betekenis is geweest. Dat er bijvoorbeeld tegetableaus in de villa Biewema en in het topraam van het Nieuwsblad-gebouw elementen uit de symboliek van de Vrijmetselarij voorkomen, zoals lilies (schoonheid) en zonnestrallen (levenslicht), is niet toevallig. "Ook Nijhuis' remonstrantse achtergrond speelt een rol."

Suidman heeft de indruk dat hij de architect een beetje uit de vergetelheid haalt. "Want zijn Nieuwsblad-gebouw is wel bekend, maar dat Nijhuis zoveel fraaie gebouwen op zijn naam heeft staan, is toch wel een verrassing. Eind negentiende eeuw profiteerden meer vormgevers en architecten van een stroom nieuwe opdrachten. Dat was een gevolg van de industrialisatie, de grote uitbreiding van de stad en de ombouw van woningen naar winkels. In de bouwgeschiedenis moeten de creaties van Nijhuis opboksen tegen de chaletvilla aan de Here-singel 13 (1894) van A. Salm, Huize Tavenier aan de Ubbo Emmius-singel (1904) van Th. Van Elmpot, de passage in de Brugstraat (1909) van P.M.A. Huurman en de winkel De Vries aan de Brugstraat 7 (1905) van G. Hoekzema. Maar Nijhuis was eerder heel productief, beeldbepalend en moet veel hebben betekend voor de ontwikkeling van de bouwkunde. Hij was mede-oprichter van de Vereniging tot bevordering van de bouwkunst."

Suidman zet in het boek verkeerde informatie over de levensgeschiedenis van Nijhuis recht. "Nijhuis zou uit Renkum afkomstig zijn en daar ook zijn gestorven, maar in werkelijkheid is hij een geboren en getogen Groninger. Zijn vader was bakker in de Boteringestraat. Zijn beide ouders stierven toen hij 2 jaar was en daarna groeide hij op bij de zus van zijn moeder, het gezin Plaat. Een Groninger familie van koopmannen, burgemeesters en vrijmetselaren. Wellicht ligt daar de basis voor het gemak waarmee hij contacten in die kringen legde."

"Vlak voor zijn dood zijn Nijhuis en zijn echtgenote door hun zoon in Ede uit Groningen gehaald. Hij was licht dementierend en financieel ging het niet heel goed. Vijf dagen voor zijn dood is hij van Ede naar een tehuis in Wolfheze gebracht.

Een tuinman heeft zijn overlijden daarom aangegeven in de gemeente Renkum, maar officieel stond hij nog steeds ingeschreven in Groningen. Over de verhuizing heb ik brieven van Nijhuis' zoon Willem, maar het is me helaas nog niet gelukt de doodsoorzaak te achterhalen."

Het eerste werk van Nijhuis stamt uit 1881. "Als 21-jarige tekende Nijhuis al als 'architect'. Maar een middelbare of hogere opleiding heeft hij nooit gedaan. Toch dwong hij groot respect af bij zijn klanten. Ze vertrouwden hem volledig en lieten hem brieven schrijven om hun bouwprojecten te realiseren. Bij collega's had hij ook veel gezag. Hij werd arbiter in bouwgeschillen. Handelen deed hij ook veel. Karel Reker, 19 jaar jonger en ook tekenaar, werd in 1901 zijn rechterhand. Officieel werkten ze vanaf 1923 als partners samen in het bureau dat vanaf dat jaar Nijhuis en Reker is gaan heten. Voor die tijd dook Karel Reker overal op namens Nijhuis. "Ik heb veel foto's van bouwplaatsen uit begin twintigste eeuw gezien en altijd is het Reker die op de foto staat. Ik hoop dat iemand kan bevestigen dat Nijhuis wel op een foto staat die bij de suikerfabriek is gemaakt. Het zou het enige beeld zijn dat ik van hem heb tijdens een bezoek aan een bouwplaats."

Karel Reker ging in 1929 zelfstandig met de zaak verder, maar hield de naam Nijhuis en Reker in stand. Hij beloofde in zijn grafrede bij de begrafenis van Nijhuis in Groningen dat het bureau altijd zo zou blijven heten. "En dat is ook gebeurd. Nijhuis en Reker is tot 1986 voortgezet door Lammert Geerd Reker, de zoon van Karel die in Delft architectuur studeerde. Het bureau heeft de klantenkring uit de begintijd altijd behouden. Zo is de toenma-

lige nieuwbouw van het Nieuwsblad aan het Zuiderdiep uit de jaren zeventig ook weer van het bureau." Een geluk voor Suidman is bovendien dat Lammert Reker oog had voor historie en er belang aan hechtte die te bewaren. Niet voor niets was hij mede-oprichter van de Stichting Oude Groninger Kerken.

De schat aan informatie en foto's die Lammert Reker na zijn dood in 2008 achterliet, gaf Suidman een uniek inkijkje in 106 jaar architectuurgeschiedenis. En in het leven van Nijhuis. "In welke boeken en vaktijdschriften studeerde een tekenaar van 21 zodat hij zichzelf met groot succes architect kon noemen? Daar moet je normaal gesproken naar gissen. Maar in dit geval zijn al zijn studiemateriaal en voorbeeldboeken, waarvan een aantal uit de 18e eeuw, er nog. Alles keurig opgeborgen in twee grote kisten bij de familie Reker thuis. Een uniek document op zich. Inhoudelijk is alles over de opdrachten aan Nijhuis en Reker bewaard gebleven of tenminste door Lammert Reker beschreven. Hij heeft met enorme nauwkeurigheid de inhoud van alle dossiers tussen 1881 en 1987 geregistreerd en foto's gemaakt. Van zijn weduwe, mevrouw Janny Reker-ten Ham, mocht ik onbeperkt op zolder, in albums en op de kamer van haar man spullen zoeken en meenemen wat van waarde was voor het boek en het onderzoek. Door haar gastvrijheid, ik ben er kind aan huis, heb ik een mooi stuk historie in de stad kunnen beschrijven."

Suidman verwacht dat zijn boek eind dit jaar verschijnt. Het krijgt de titel *Nijhuis, architect* omdat hij zijn bouwtekeningen altijd zo ondertekende: met naam én functie.

▲ Op deze foto uit 1911, de bouw van de villa van notaris mr. C. de Ranitz in Winsum (het huidige gemeentehuis), hoopte Suidman de architect Nijhuis te vinden. Maar de drie mannen in pak links zijn volgens de gemeente v.l.n.r. de opzichters Menkveld, Reker en aannemer Damhof. Foto M. van der Reis & Zn., coll. RHC Groninger Archieven

▲ Rondboogmetselwerk met daaronder lateien van natuursteen of stucwerk is typerend voor de ontwerpen van Nijhuis sinds 1903. Inclusief twee in elkaar geplaatste kubusvormen (een links en een rechts) met twee lijnen daartussen. De kubussen zijn mogelijk ingegeven door het gedachtegoed van de vrijmetselaren. Voor die tijd was er geen sprake van typische Nijhuis-signatuur, zeggen Peter Suidman en Herman Waterbolk. "Nijhuis legde een grote stilistische souplesse aan de dag door zich niet te beperken tot bepaalde vormen. Hij hanteerde diverse architectuurmoden waar de opdrachtgevers of de tijdgeest om vroegen en dat deed hij niet zonder daarin eigen genoeg te scheppen. Het lijkt hem ook gemakkelijk te zijn afgegaan." Foto: Peter Suidman

► Het pand van het Nieuwsblad van het Noorden aan het Zuiderdiep in Groningen. Foto: DvhN/Duncan Wijting

